

---

**Zvonko Bergant: Kranjska med dvema Ivanoma : idejno-politično soočenje slovenskega političnega katolicizma in liberalizma na prehodu iz 19. v 20. stoletje. Ljubljana, Inštitut za globalne politične študije 2004, 509 strani.**

---

V razvoju idejnih in političnih tokov na Slovenskem v času do druge svetovne vojne je imel nedvomno osrednje mesto katoliško-liberalni spor, začet z znano "delitivjo duhov" konec osemdesetih let 19. stoletja. Kot vemo, je odločilno zaznamoval nadaljnji slovenski idejnopolični razvoj in obremenil Slovence z nestrpnostjo, večkrat tudi z zlim sovraštvom med t. i. klerikalci in liberalci. Posledice tega lahko še danes živo občutimo. Zato je razkrivanje vzrokov, ki so utemeljevali in vzpodbujali trdo nasprotje med političnim katolicizmom in liberalizmom, izredno pomembno za trezno presojanje katoliško-liberalnih nasprotij. Le tako namreč lahko presežemo večkrat le enostransko izoblikovani zgodovinski spomin, ki ne dovoljuje celostnega in ideološko neobremenjenega pogleda na ta del slovenske novejšje zgodovine. To pa je nujno, če želimo poznati vse bistvene značilnosti narodove zgodovinske politične izkušnje.

Eno od temeljnih del, ki nam pomaga razumeti vzroke in stalnost nasprotovanja med političnim katolicizmom in liberalizmom na Slovenskem, je monografija dr. Zvonka Berganta *Kranjska med dvema Ivanoma : idejno-politično soočenje slovenskega političnega katolicizma in liberalizma na prehodu iz 19. v 20. stoletje*. Avtor je svojo razčlemba osredotočil na dogajanje v osrednji slovenski deželi - na Kranjskem - kjer je bil slovenski katoliško-liberalni spopad najbolj izrazit in je v političnem življenju in zgodovinoписju dobil tudi svoje značilno ime: "kranjski prepir". Nikjer drugje na Slovenskem namreč strasti, ki jih je sprostil ta prepir, niso bile tako silovite in niso prežele skorajda vsake pore družbenega, političnega, kulturnega in gospodarskega življenja. V tem smislu je avtor zelo dobro izbral zgodovinski prostor, v katerega je umestil svojo raziskovalno pozornost. Pri tem se je časovno osredotočil na obdobje od nastanka modernih političnih strank na Kranjskem (Slovenskem) v začetku devetdesetih let 19. stoletja do konca avstrijske dobe leta 1918, ko se je z razpadom avstroogrske monarhije končalo prvo obdobje v razvoju modernega slovenskega večstrankarskega življenja. V letu 1918 se je končalo tudi sočasno delovanje glavnih protagonistov monografije - dolgoletnega prvaka slovenskega katoliškega gibanja dr. Ivana Šusteršiča in najvidnejšega idejnega in političnega predstavnika slovenskega liberalnega tabora do leta 1918 dr. Ivana Tavčarja - v istem (slovenskem in avstrijskem) političnem prostoru. Kot vemo, se je namreč Ivan Šusteršič neposredno pred zlomom avstrijske oblasti konec oktobra 1918 iz Ljubljane umaknil v tujino in se je v domovino vrnil šele decembra 1922, medtem ko se Ivan Tavčar zaradi bolezni od aprila 1921 ni več politično udeleževal. Umrl je februarja 1923, njegov nekdanji politični nasprotnik, ki se je leta 1923 neuspešno poskušal vrniti v politično življenje, pa je svojo življenjsko pot končal oktobra 1925. Po letu 1918 so se torej okoliščine, v katerih sta oba politika živela in delovala, bistveno spremenile, tako da sta v tem obdobju za zgodovinoписje predvsem zanimiva vsak zase in ju ne moremo več primerjati kot dejavnikov slovenske politike. Kljub temu pa avtor v *Uvodu*, kjer se ustavi pri njunem različnem življenjskem in političnem položaju po koncu prve svetovne vojne, opozori tudi na bistvene programsko-politične razlike (v pogledih na narodno avtonomijo in vprašanje slovenstva), ki so razdvajale oba politika po letu 1918 (str.

17-18). Posebej opozarja tudi na zgodovinopisno literaturo, ki obravnava oba politika in v kateri je zajeto tudi obdobje po letu 1918 (str. 13-14, op. 1). Omeniti pa še velja, da se slovenski politični katolicizem in liberalizem že od Šusteršičevega razhoda s Slovensko ljudsko stranko decembra 1917 nista več soočala prek delovanja obeh politikov, razčlenitvi le-tega pa je namenjen avtorjev osnovni raziskovalni interes. Njegova odločitev, da z letom 1918, v katerem je prišlo do enega od temeljnih prelomov v novejši slovenski zgodovini (razpad Avstroogrske, nastanek jugoslovanske države), zaokroži svojo obravnavo, je zato razumljiva in utemeljena.

Avtorjeva razčlemba soočenja političnega katolicizma oziroma krščanske demokracije in liberalizma konec 19. in v začetku 20. stoletja, ki jo je izvedel skozi primerjavo idejnih, narodnopolitičnih in socialnogospodarskih nazorov Ivana Šusteršiča in Ivana Tavčarja, je vsebinsko in metodološko dobro izbrana. Oba politika sta namreč - kot je avtor zapisal v *Sklepu* - dala "ideološkemu ozadju in zunanjemu udejanjenju (...) teh dveh idejnih, političnih in gospodarskih opcij", kot ju "najdemo v slovenskem prostoru, pomemben pečat". Bila sta njuna "voditelja in idejna usmerjevalca" (str. 472). Avtor je tako s pomočjo izdelave političnih profilov Ivana Šusteršiča in Ivana Tavčarja uspešno predstavil temeljna stališča, ki sta jih zastopali katoliška in liberalna stran po njunem politično-strankarskem izoblikovanju v začetku devetdesetih let 19. stoletja.

Avtor je v svojem delu obravnaval Šusteršičevo in Tavčarjevo razumevanje katolištva (zlasti vere, predvsem v njeni politični razsežnosti), razumevanje razmerja med slovenstvom in katolištvom oziroma pripadnostjo Rimskokatoliški cerkvi, nadalje prepoznavanje bivanjskih temeljev slovenskega naroda, njun odnos do vloge cerkvene avtoritete in duhovniškega stanu ter političnega in socialnega nauka Cerkve v družbenopolitičnem življenju, odnos do t. i. klerikalizma in kaj jima je ta pomenil, razumevanje liberalizma in njegovih temeljnih političnih načel ter odprtost zanje, pogled na socialno vprašanje in spremembo volilne zakonodaje v smeri večje demokratizacije, in razumevanje nekaterih temeljnih pojmov klasične in moderne politične filozofije, v kolikor se lahko morebitni odgovori nanje pri njihju sploh zasledijo. Pri tem se je zavedal, da so bili "t. i. liberalci (...) - kljub napadom na Rimskokatoliško cerkev, duhovščino in katoliško vero - lojalni katoličani. Udeleževali so se namreč bogoslužja in verskih obredov, prejeli zakramente idr., in pri tem ni šlo le za neko (tradicionalistično) pozunanjenje, ampak za izraz njihovega resničnega notranjega verskega prepričanja. V slovenskem primeru zato liberalcev oziroma, širše gledano, svobodomislecev - razen redkih posameznikov - ne moremo enačiti z ateisti, kar jim je rad pripisoval katoliški tisk oziroma katoliški politiki sploh. Kranjsko (in slovensko) naprednjaštvo oziroma njegovi temeljni predstavniki so bili torej katoličani. To pa pomeni, da je treba nekako preseči tradicionalno gledanje, da je katolištvo v političnem življenju dobilo svoj javni odraz le v Katoliški narodni stranki /KNS/ oziroma v Slovenski ljudski stranki /SLS/. Nasprotno, katoličani so bili namreč tudi pristaši liberalne Narodno-napredne stranke /NNS/; različno pa je bilo (...) njihovo razumevanje določenih razsežnosti krščanstva, točneje katolištva, kot religije." (str. 18) Na to pomembno dejstvo, ki se ga v slovenskem zgodovinopisju in politični misli večkrat spregleda, je avtor opozoril v *Uvodu* (str. 13-30), kjer je tudi pojasnil uporabo izraza "katoliški" v svojem delu. Uporabljal ga je le za KNS oziroma SLS, "kar pa ne pomeni, da zavezanost katoliški veri in pripadnost Cerkvi liberalcem oziroma narodnim napred-

njakom odrekamo. Izraza 'katoliški' in 'liberalni' (pogosteje pravzaprav 'napredni', 'naprednjaški') bomo uporabljali predvsem zato, ker sta se kot taka že uveljavila in dobila določen, kot smo omenili, pogosto pomanjkljivo pojasnjen pomen, pa tudi zato, ker je težko najti dva res ustrezna izraza, ki bi povsem pravilno pojasnila razmerje med 'katolicizmom' in 'liberalizmom' na Slovenskem oziroma tedanjem Kranjskem." (str. 18-19) Kot opozarja, so - na kratko povedano - razlike med "katoliškim" in "liberalnim" zadevale pojmovanje vloge klera v političnem življenju. Čeprav tako pripadniki "katoliškega" kot "liberalnega" tabora klerikom niso odrekli pristojnosti v versko-dogmatičnem pogledu in so se ji bili tudi sami pripravljeni podvreči, so namreč naprednjaki nasprotovali temu, da bi kleriki imeli odločilno besedo na ostalih področjih javnega življenja, medtem ko so pristaši KNS (SLS) zagovarjali papeževo in škofovsko avtoriteto (ter le-to drugih klerikov) tudi v družbenopolitičnem življenju. Sicer pa, "če pogledamo življenje in delovanje nositeljev tedanjega političnega življenja na obeh straneh, tako napredni kot katoliški, lahko ugotovimo, da so bili ti zavedni Slovenci in hkrati tudi katoličani" (str. 19-20).

Po pojasnitvi temeljne pojmovne razlike med "katoliškim" in "liberalnim" v *Uvodu* (v njem avtor tudi zelo dobro predstavi pojem krščanske demokracije kot dejavnosti katoliške strani na socialnogospodarskem področju, ki ji je pomagala do politične prednosti nasproti liberalni strani) se avtor posveti celostni razčlembi delovanja obeh *Ivanov*, ki sta zaznamovala politični prostor na Kranjskem v zadnjih treh desetletjih obstoja habsburške monarhije. Najprej v posebnem (drugem) poglavju (*Kratka biografija*, str. 31-38) predstavi njuni življenjski poti, nato pa v tretjem poglavju *Od idejne diferenciacije do nastanka političnih društev* (str. 39-63) prikaže oblikovanje obeh ločenih idejnopolitičnih strani - katoliške in liberalne - konec osemdesetih in v začetku devetdesetih let 19. stoletja. Ugotovi, da je bila idejna in politična ločitev, do katere je tedaj prišlo (v političnem pogledu se je odrazila z oblikovanjem Katoliškega političnega društva leta 1890 in liberalnega Slovenskega društva leto kasneje ter KNS in NNS v prvi polovici devetdesetih let), "nekaj povsem normalnega v razvoju vsakega naroda, tako tudi slovenskega. V primernih okoliščinah, zlasti pa v dialoškem razmerju med različnimi političnimi in idejnimi strujami, je bila takšna ločitev za narod lahko le koristna, saj je ta ravno prek izbiranja različnih opcij bolj spoznaval, kdo in kaj je, ter tako tudi dosegal višjo stopnjo samozavesti in razvoja" (str. 46). Oba tedanja slovenska politična prvaka sta se omenjene ločitve poudarjeno zavedala. Avtor na to opozarja v četrtem poglavju *Razpad enotne Narodne stranke na Kranjskem* (str. 64-70), v katerem predstavi njune ocene njima nasprotne strani. Po Tavčarju je bilo oblikovanje posebnega katoliškega političnega subjekta posledica težnje mlajše duhovščine, da si prilasti vodenje slovenskega političnega življenja (str. 64), medtem ko sta bila po Šusteršiču vodilo političnega organiziranja liberalcev nasprotovanje katoliški veri in boj proti katolištvu ter njegovi politični razsežnosti (str. 69-70).

Medsebojno odklanjanje obeh *Ivanov* in ekskluzivizem tako katoliške kot liberalne strani avtor začenja podrobno razčlenjevati v petem poglavju *Razmerje med vero in narodnostjo* (str. 71-98). Temeljna ugotovitev tega dela njegove študije je, da dejansko nasprotje med obema strankama, Katoliško narodno stranko in Narodno napredno stranko, glede na njuni osnovni idejni opredelitvi "v bistvu ni obstajalo na ravni narodnost ali vera, ampak je šlo za razkorak med katoliškimi in

naprednimi načeli. To pa ne nazadnje pomeni, da je bila narodnost le v službi oziroma nekakšna 'dekla' liberalnih, svobodomiselnih načel. Podobno, kot naj bi jo katoličani podrejali veri, so naprednjaki postavili prvenstvo liberalnih načel. Vera ali svobodomiselnost so oziroma naj bi bila pogoj za obstoj in napredek Slovencev kot naroda, tako da niti na eni niti na drugi strani ni bilo temeljno vprašanje narodnosti kot take, ampak vprašanje, katera načela (katoliška ali svobodomiselnost, liberalna) naj bodo temelj narodovega življenja." (str. 79) Kako so v tem smislu eni in drugi opredelili odnos do vere, avtor pojasni v šestem poglavju *Politična razsežnost katoliške vere* (str. 99-123). Liberalci so zagovarjali strogo ločitev med zasebnim in javnim življenjem, kar je dobilo "svoj odraz v odklanjanju politične razsežnosti posameznikovega verskega prepričanja" (str. 99). Liberalci, ki so bili, "gledano z dogmatično-zakramentalnega vidika (...), lojalni katoličani v zasebnem življenju" (str. 103), so sicer "vsakomur priznavali pravico do izpovedovanja ali neizpovedovanja vere, toda to bi moralo ostati na zasebni ravni in bi tako ne smelo imeti nikakršnega vpliva na njegovo družbeno in politično ravnanje. Predstavniki političnega katolicizma so seveda zastopali nasprotno stališče: vera ne more biti le stvar posameznikovega intimnega življenja, ampak morajo iz tega nujno slediti tudi ustrezne posledice za njegovo politično odločanje in delovanje, ki črpajo pri istem viru, tj. njegovi veri." (str. 99) Slednje sta zelo jasno poudarjala tudi oba politična prvaka, kar avtor natančno predstavi v sedmem poglavju *Med klerikalizmom in liberalizmom* (str. 124-194). Temeljni sestavni del in prava stalnica Tavčarjevih političnih govorov pa tudi pisanja člankov po letu 1890 je namreč bilo "razkrinkavanje" t. i. klerikalne nevarnosti, to je neomejenega političnega vpliva duhovščine. Po Šusteršičevem mnenju pa je bil seveda "klerikalizem" kot konstruktivno delovanje KNS oziroma SLS na političnem, socialnem in gospodarskem področju v smeri rešitve perečih vprašanj, upravičen. Edino pravo zagotovilo narodovega blagostanja in ohranitve njegove individualnosti mu je zato bila narodopolitična organizacija, utemeljena na katoliških načelih, medtem ko je razumel liberalizem "kot skrajni, zmaličeni individualizem, torej tako, kot ga je bilo mogoče zaznati v konkretnem življenju, kjer je pogosto prišlo do izroditve njegovih prvotnih načel" (str. 178). Po velikih družbenih in političnih preobratih po prvi svetovni vojni pa je oblikoval drugačne poglede na politične koncepte, ki so določevali slovenski politični prostor v avstrijski dobi - zlasti na t. i. klerikalizem -, ki ga ni več zamenjeval s katolicizmom. Avtor opozarja, da je v svoji znani brošuri *Moj odgovor* (Ljubljana 1922) kot klerikalizem označil politično strankarsko delovanje, ki se opira na cerkveno hierarhijo in iz nje črpa svojo politično moč. "Najtežja zmeta pa je," je še zapisal Šusteršič v omenjeni brošuri, "zamenjevati klerikalizem s katolicizmom. To je naravnost nekrščansko, ker je katolicizem kot tak vzvišen nad vsako politično strujo, zlasti pa nad klerikalizmom." (str. 192, 194)

Vprašanje, katera načela naj bodo temelj narodovega življenja avtor posebej obravnava tudi v osmem poglavju *Šolsko vprašanje* (str. 195-210). V njem skrbno razčleni Tavčarjeve in Šusteršičeve poglede na vprašanje organiziranja šolstva ter vpliva in delovanja klerikov in Cerkve na določitev njegovih programov, metod in ciljev. Medtem, ko je Tavčar nasprotoval cerkvenemu vplivu na slovenske šole (avtor tu posebej opozori na znano Tavčarjevo kulturnobojno kampanjo proti nameri škofa Jegliča, da zgradi katoliški konvikt s popolno slovensko gimnazijo), je Šusteršič poudarjal pomen katoliške vere v narodni šoli. V tej zvezi se nam zdi

pomembna avtorjeva ugotovitev, ki zadeva "liberalno nasprotovanje katoliškemu organiziranju in razumevanju znanosti, šolstva, kulture", kar se običajno označuje kot "kulturni boj". Treba je dodati," pravi avtor, "da bi lahko isti ali pa nek ekvivalentni izraz, kot je razvidno tudi iz (...) Šusteršičevih govorov, uporabili tudi za katoliško nasprotje liberalnemu oziroma svobomiselnemu videnju omenjenih kulturnih in družbenih dejavnikov, v prvi vrsti seveda šolstva." (str. 209)

V naslednjem, devetem poglavju *Med slovenstvom, hrvatstvom in jugoslovanstvom* (str. 211-286) avtor predstavi Tavčarjev in Šusteršičev odnos do narodnega vprašanja. Njegova razčlemba pokaže, da je Tavčar v glavnem ostal na ravni običajnega razumevanja vprašanja narodnosti, to je vprašanja enakopravnosti slovenskega jezika z ostalimi, zlasti seveda nemškim; leta 1918 se je izteklo v priklonitev konceptu vsejugoslovanskega nacionalnega integralizma, državnega unitarizma in centralizma. Nato predstavi še Šusteršičeve poglede na vprašanje slovenske nacionalne politike in pri tem posveti posebno pozornost njegovi znani politiki trializma in dinastične zvestobe, ki pa ju zgodovina ni potrdila. Tako je lahko Šusteršič v pismu, ki ga je po oblikovanju Kraljevine SHS namenil novemu voditelju Slovenske ljudske stranke, dr. Antonu Korošču, zapisal: "Vse delo je bilo zaman, ker je bil Dunaj nepristopen za pamet odn. za odločen korak. Po svoji brezglavosti je postal Dunaj najmočnejši zaveznik - Srbije in usoda se je spolnila." (str. 285)

V najobsežnejšem, desetem poglavju *Demokratizacija političnega življenja* (str. 287-393), avtor predstavi Tavčarjeve in Šusteršičeve poglede na ključno politično vprašanje habsburške monarhije na prehodu iz 19. v 20. stoletje - volilno reformo oziroma vprašanje uvedbe splošne in enake, neposredne in tajne volilne pravice. Torej take volilne pravice, ki ji je tedaj slovenski liberalizem zaradi svojih političnih in socialnih interesov oporekal, Šusteršič pa jo je poudaril kot središčni cilj Katoliške narodne stranke. Kot avtor točno poudarja, bi namreč po Tavčarjevi oziroma liberalni oceni "uveljavitev takšne pravice za NNS pomenila izgubo njene (do)tedanje politične moči, celo vodenja deželne politike, saj je stranka imela zaslombo večinoma v meščanstvu, na deželi le v učiteljstvu ter pri premožnejših posestnikih, trgovcih in obrtnikih". Večina prebivalstva, to je kmečko prebivalstvo in delavstvo pa NNS ni podpiralo, pač pa je podpiralo KNS in deloma tudi socialnodemokratsko stranko (str. 294). Za Šusteršiča oziroma katoliško stran je uvedba splošne in enake, neposredne in tajne volilne pravice poleg neposredne strankarske politične koristi predvsem pomenila, da bi bili "v parlament izvoljeni resnični zastopniki ljudstva, ki bi se posvetili njegovim dejanskim potrebam, kar bi pomenilo, da bi se v zboru resno delalo, predvsem za rešitev perečih socialnih in gospodarskih vprašanj" (str. 337). Ko je bila leta 1907 za volitve v državni zbor uvedena splošna in enaka volilna pravica, je bil to resnični Šusteršičev politični uspeh. Šusteršič je bil, kot opozarja avtor, "tisti, ki je sprožil zahtevo po uveljavitvi splošne in enake volilne pravice v kranjskem prostoru in ji je ostal - odvisno od realnih možnosti njene uveljavitve - tudi zvest; zato mu moramo priznati pravo demokratično držo." (str. 393)

Avtor je v obravnavi vprašanja volilne reforme in odnosa obeh političnih prakov do nje posebej opozoril na idejni in socialnogospodarski značaj tedanjega liberalnega in katoliškega tabora; skozi to vprašanje se je namreč najbolj neposredno zrcalilo bistvo tedanjih idejnopolitičnih razmer in odnosov na Kranjskem.

Poudarja, da je bil "Tavčar (...) zastopnik tedanjega meščanstva in tistega dela svetne inteligence, ki je čutila 'svobodomiselno', ti pa nekakšnega pravega stika s širšimi ljudskimi množicami niso nikoli znali vzpostaviti. Nasprotno, kot imetniki tedanjega slovenskega kapitala in kot izobraženstvo, ki se je imelo za 'višji', bolj omikan del naroda, so vedno stali z njimi v nekakšnem nasprotju. Tako je bilo jasno, da so si preprostejši stanovi svoje politične predstavnike izbirali med duhovniki in tistimi laičnimi izobraženci, ki so delovali v okviru KNS oziroma SLS. Treba je poudariti, da so bile Tavčarjeve trditve o strankarskih 'koristih', ki bi jih volitve na osnovi sistema splošne (in enake) volilne pravice prinesle katoliški strani, resnične. Zagotovo si je SLS zaradi podpore in zaupanja med ljudstvom lahko obetala zmago na temelju takšnega volilnega sistema, ta podpora in zaupanje pa sta bila najprej rezultat njenega socialnega delovanja med kmečkim, pa tudi delavskim slojem prebivalstva. Če bi ta stranka takšne podpore v narodu ne imela, bi verjetno zastopala podobno stališče, kot so ga v tedanjih okoliščinah liberalci. In nasprotno, če bi NNS imela takšno močno politično zaledje (kot ga je v konkretnem primeru imela SLS), bi bila zagotovo borka za volilno reformo." Avtor nato nadaljuje: "Razlogi za oziroma proti določenemu volilnemu sistemu so vedno bili (in so) odvisni od številčnosti volilne baze, boljše od uspeha, ki ga določena stranka zaradi njene podpore ob veljavi določenega sistema lahko pričakuje, so torej vedno strankarske narave. Takšni so bili tudi v tem primeru, zato je razumljivo tako prizadevanje SLS za volilno reformo kot nasprotovanje NNS tej. Če je Tavčar očital manj izobraženim slojem prebivalstva, da ti niso bili zmožni samostojno voliti ter bi zato volili, kot bi jim narekovala duhovščina, je to pomenilo po našem mnenju podcenjevanje slovenskih ljudi. Ti so se pri odločanju po našem mnenju zagotovo ravnali v prvi vrsti pragmatično, torej z vidika koristi oziroma izboljšanja svojega (predvsem) socialnega položaja, zato so pač svoje 'politično' zaupanje namenili tem, ki so jim že konkretno pomagali in ki hkrati niso podcenjevali njihove zmožnosti svobodne izbire določene politične opcije. In četudi bi bili razlogi KNS za zahteve po volilni reformi povsem strankarskega značaja, je pri vsem pomembno predvsem to, da je s temi zahtevami slovenskemu človeku in narodu ta omogočila, da se je začel politično izobraževati, se bil zmožen politično odločati in je zato v prelomnih trenutkih kot Slovenec-posameznik in kot član skupnosti, tj. slovenskega naroda, lahko sprejel samostojne odločitve, s čimer se je približal temu (ali celo to dosegel), kar označujemo z modernostjo (v političnem smislu)." (str. 302-303)

Odnos obeh političnih prvakov do vprašanja demokracije avtor obravnava tudi v enajstem poglavju *Razmerje med stanovsko in politično pripadnostjo*, (str. 394-427) kjer razčleni njune poglede na socialni razvoj slovenskega naroda. Ugotavlja, da je bilo po Ivanu Šusteršiču temeljno prizadevanje Slovenske ljudske stranke, v katero se je 1905 preimenovala KNS, "zagotoviti blagostanje v prvi vrsti široki podlagi, na kateri je temeljil slovenski narod. To podlago so predstavljali t. i. delavski oziroma produktivni stanovi, prvenstveno kmečki." Po njegovem socialnem konceptu je namreč "delo za dobrobit tega stanu pomenilo tudi ustrezno prizadevanje za ostale stanove" (str. 426). Tavčarjevo stališče je bilo drugačno, saj je "v socialnem oziru zastopal izrazito meščansko (celo kapitalistično) in strankarsko stališče". To po avtorjevem opozorilu ni bilo "nič negativnega, saj je javno oziroma politično življenje vedno bilo polje, kjer so se soočali in si nasprotovali različni

interesi" (str. 408). Ti so se v razmerju med katoliško in liberalno stranjo pokazali tudi na gospodarskem področju. Avtor na to opozarja v zadnjem, dvanajstem poglavju *Zadružništvo* (str. 428-471). Tako je Tavčar z vso silo nastopal proti konsumnim društvom, ki jih je množično ustanavljala katoliška stran, ker so bila konkurenca bogatejšim kmetom ter trgovcem in obrtnikom, ki so bili večinoma pristaši liberalizma. Šusteršič pa je, nasprotno, nalogo konsumnih društev videl v delovanju za koristi in blagor kmetskega stanu, saj je bil zanj kmet temelj in steber tako družbenega reda in države kot slovenskega ljudstva. Kandidat je o značaju katoliškega zadružnega gibanja, ki je bilo vir vseh liberalno-katoliških nasprotij na gospodarskem področju, zapisal zelo točno oceno: "Temeljni razlog ustanavljanja katoliških zadrug torej Tavčar (...) ni videl v pomoči obubožanemu kmečkemu in ostalim stanovom, ampak je bil povsem političnega značaja. KNS naj bi prek njih, kot so vedno znova poudarjali naprednjaki, skušala uničiti posestnike, trgovce, obrtnike in gostilničarje, ki so bili bolj svobodomiselnih nazorov, pravzaprav njihov politični vpliv. Nedvomno je bil to tudi eden izmed razlogov ustanavljanja zadrug in društev, tega ne moremo zanikati, a zagotovo ne glavni. Prvotnega pomena je bilo po našem mnenju izboljšanje socialnega položaja kmečkega prebivalstva, ne velja pa prezreti tudi poskusa 'osvoboditi' ga od ujetosti v 'sistem' dolgov in s tem odvisnosti od premožnejših posestnikov, ki so bili večinoma res naprednih, liberalnih nazorov." (str. 449-450)

Avtor v zadnjem razdelku svojega dela, *Sklepu* (str. 472-481), uspelo strne obravnavano idejno, narodnopolitično in socialnogospodarsko problematiko ter v končnih potezah izriše idejnopolitični pomen in značaj obeh politikov, ki sta zaznamovala javno življenje v osrednji Sloveniji v zadnjih treh desetletjih obstoja habsburške monarhije. Študijo zaključuje njuna zelo pomembna in sveža primerjava. Ko opozori, da je prišlo (v prejšnjih obdobjih) do kar nekakšne demonizacije osebnosti in delovanja Ivana Šusteršiča, poudari: "A treba mu je priznati, da je kot izkušen taktik - kljub morebitni občasni populistični ravni razpravljanja - odločno povzdignil pomen Slovencev v tedanjem avstrijskem političnem življenju ter s sodelavci zlasti iz Kranjske naredil ne le politično napredne in demokratične kronovine, ampak - glede na razpoložljive možnosti - tudi gospodarsko razvito in samozavestno deželo. Nasprotno pa se po našem mnenju Tavčarjevega prispevka v tem smislu ne more tako pozitivno ovrednotiti. Sicer je zaradi svojega literarnega dela postal pomembna osebnost slovenske preteklosti, kar pa zadeva njegovo politično delo, je to kljub liberalnim temeljem bilo reakcionarno, strankarsko zelo omejeno ter brez večjih političnih posledic za dvig Slovencev kot naroda. Tavčar je bil zagotovo pomembna osebnost tedanjega časa, toda njegovo politično odločanje in ravnanje je temeljilo predvsem na retoričnih frazah, v osnovi pa je bilo protiljudsko, protidemokratično in protisocialno, in to vse z namenom ohraniti pozicije stranke, ideologije in sloja, katerim je pripadal oziroma jih zastopal. A njegovo delo prav zaradi slednjega tudi ni bilo povsem brez posledic. S svojim naglaševanjem višje meščanske omike, ki je bila možna tudi na temelju slovenske kulture in jezika, je pomembno prispeval k poslovenjenju oziroma utrditvi slovenske narodne zavesti kranjskega mestnega prebivalstva, ki se je tudi zato lažje ločilo od nemških oziroma nemškutarških vplivov." (str. 481)

S to primerjavo, ki tudi dobro odslikava bistvo obeh tedanjih najmočnejših slovenskih političnih strank, avtor zaključuje svoje delo. Sledita še prevod *Sklepa* v

nemškem jeziku (str. 483-494) in seznam *Virov in literature* (str. 497-509), ki nam pomaga razumeti veliko zgodovinsko in filozofsko razgledanost avtorja *Kranjske med dvema Ivanoma*. Če opozorimo tudi na znanstveni aparat, lahko na osnovi avtorjeve široke raziskovalne poglobitve poudarimo še njegovo suvereno poznavanje virov, v katerih je utemeljil svoje delo. Ob tem naj omenimo, da kvalitetno raven *Kranjske med dvema Ivanoma* poudarjata še avtorjev izrazit intelektualni naboj in njegova k dosledni znanstveno-raziskovalni kritični objektivnosti zavezana vrednostna razčlemba obravnavane teme. Gre torej za delo, ki se z vso relevantno znanstveno težo vključuje v slovenski zgodovinski prostor in je dobrodošlo v slovenski humanistični znanosti sploh. Avtor, ki ga že poznamo po odlični monografiji *Slovenski klasični liberalizem*,<sup>1</sup> je tako s svojim novim delom, ki mu je dal problemsko zelo dobro domišljen glavni naslov, pomembno obogatil spoznavni obseg narodovega zgodovinskega spomina.

S študijo *Kranjska med dvema Ivanoma* je torej med nas prišlo delo, ki ga lahko v resnici priporočimo vsakomur, ki ga zanima idejnopolitično ozadje katoliško-liberalnega spora in ga pri tem vodi hotenje po objektivnem in ideološko neobremenjenem presojanju tega pomembnega in žgočega vidika slovenske novejša zgodovine. Študija je še kako potreben odgovor na različne predsodke, ki še vedno nerešljivo obremenjujejo posamezna razmišljanja o (zgodovinskem) soočenju med *katolištvom* in *liberalstvom* na Slovenskem in zato pomembno prispeva k nerazdirajočemu in ustvarjalnemu iskateljstvu, ko premišljujemo o idejnopolitičnih osnovah našega narodnega (samo)zavedanja in nacionalne biti. Med nas je prišla pravi čas, saj imamo Slovenci v sedanjih evropskih bivanjskih razsežnostih priložnost, da znova opredelimo svoja vrednostna izhodišča. Bergantovo delo nam to zelo dobro ponuja. Naj na koncu povemo, da je *Kranjska med dvema Ivanoma* za tisk prirejena doktorska disertacija, ki jo je avtor leta 2001 ubranil na Teološki fakulteti v Ljubljani. Potem ko dolgo ni uspel najti založnika, je v knjižni obliki izšla ob podpori in razumevanju Poslanske skupine Evropske ljudske stranke (krščanskih demokratov) in Evropskih demokratov v Evropskem parlamentu. Tako se v *Predgovoru* (str. 9-11) srečamo tudi z besedami poslanke ELS (KD) in ED Ljudmile Novak, ki je o knjigi utemeljeno zapisala, da daje odgovor na vprašanje, v kolikšni meri sta obe vodilni slovenski idejnopolitični usmeritvi na prehodu iz 19. v 20. stoletje "prispevali k oblikovanju Slovencev kot politično, socialno in gospodarsko zrelega naroda" (str. 9).

Jurij Perovšek

---

Eric Hobsbawm, *Zanimivi časi: moje doživetje 20. stoletja*, Sophia Ljubljana 2004, 420 strani, ilustr.

---

Leta 1917 rojeni Eric Hobsbawm se uvršča med najuglednejše sodobne zgodovinarje. Je član Britanske akademije in Ameriške akademije znanosti in umet-

<sup>1</sup> O omenjeni monografiji glej Jurij Perovšek: Zvonko Bergant: *Slovenski klasični liberalizem*. Idejno-politični značaj slovenskega liberalizma v letih 1891-1921. Nova revija, Ljubljana 2000, 232 strani, ilustr. Prispevki za novejšo zgodovino, 2001, št. 1, str. 159-163.